

Frauhammer Krisztina

ÍRÁSBA FOGLALT VÁGYAK ÉS IMÁK

Szemponatok az írásos ájtatosság társadalmi
hátteréhez

Évezredek óta él az emberiségben a vágy, hogy felvegye a kapcsolatot azokkal a lényekkel, akik életét irányítják és meghatározzák. Számos módszert találtunk és találunk ki ma is arra, milyen módon lehet ezeknek a transzcendens erőknek a segítségét és közbenjárását elnyerni. Ezt a kultúránként és vallásonként különböző formában előforduló jelenséget, ahogy az ember ezekkel a lényekkel és erőkkel kapcsolatot teremt, Lovász Irén után *szakrális kommunikációnak* definiáljuk.¹ E kapcsolat alapja a vallásos ember abban való hite, hogy ezek a lények illetve erők léteznek, aktívak és képesek arra, hogy az emberi életbe és környezetbe beavatkozzanak. A hívők abban is hisznek, hogy ezek a természetfeletti lények megkívánják a velük való kapcsolat felvételét és annak megtartását. Ez a kapcsolattartás több csatornán keresztül, verbális és nonverbális eszközök (pl.: mimika, hang, mozgás stb., vagy más kulturális szignálok) segítségével is létrejöhet.² Az írás is egy ilyen lehetséges kommunikációs csatorna és mivel marandó nyomokat hagy, a kimondott szónál, imánál hatásosabb formája lehet a transzcendenssel való kapcsolatteremtésnek. A leírás állandóságot kölcsönöz a kérésnek, fohásznak vagy köszönetnyilvánításnak és így válnak ezek időtlenné és tartóssá. Olyanok ezek, mint a kis emlékeztető cédulák, feljegyzések, melyek folyamatosan emlékeztetik a kérések címzettjeit arra, hogy a segítségnyújtásról, közbenjárásról el ne feledkezzenek.

Kutatásaim során a szakrális kommunikációnak ezzel a megnyilvánulásával, az ezáltal létrejött *írással ájtatosság*³ műfajával, valamint az ehhez tartozó, általam *vendégkönyvnek* definiált könyvekkel foglalkozom.

A témára néhány évvel ezelőtt egy búcsújárás kutatás során figyeltem fel. Szülőfalumban a Győr-Moson-Sopron megyei Máriakálnokon gyűjtöttem anyagot a kegykápolnáról és a búcsújárásról. Ekkor találtam rá arra a könyvre, amely 1947 augusztus 29-től 1952 novemberéig ki volt téve a kápolnában, hogy az ide látogató búcsújárók emléket hagyhassanak zarándoklatukról. A könyv címlapján ez állt: „Emlékkönyv”. Ez a könyv azonban sokkal több egy emlékkönyvnel. Lapjai Máriához intézett kérésekkel, gyakran egészen konkrét kívánságokkal,

¹ Lovász 2002. 7.

² Lovász 2002. 8-14.

³ Az írásos ájtatosság megnevezés Walter Heimtől származik, lásd: Heim 1960: 10.

köszönetnyilvánításokkal, személyes és bensőséges köszönő imádságokkal vannak teleírva.

Ennek a forrásnak köszönhetően kezdtem meg e devotiós forma kutatását és azóta tudom már, hogy a Máriakálnokon talált könyv csak egy a sok közül. Magyarországon, Európában, sőt Európán kívül is a Mária-kegyhelyeken, de más templomokban is ismert és gyakran általánosan elterjedt a gyakorlat, hogy a hívek számára füzetet helyeznek ki kéréseik, fohászaik számára. A jelenlegi kutatások azt mutatják, hogy az írásos ájtatosság e modern kifejezésformájának mintája a barokk, sőt késő középkori hagyományokban gyökerezik. Itt elsősorban az égiekhez írott leveleket, a templomi falfeliratokat, imacédulákat és mirákulumos könyveket kell említenünk.⁴ Az általam vizsgált könyvek, füzetek ezeket a hagyományokat keltik újra életre, egy a mai elvárásoknak megfelelő modern formában.

A jelen tanulmányban e jelenség szociális hátterének néhány aspektusára szeretném felhívni a figyelmet. Elsőként arra a kontextusra, amely egy ilyen könyv beszerzéséhez és kihelyezéséhez vezetett, már amennyiben volt egyáltalán ilyen döntés.

Németországban és Ausztriában *Fürbitten- Anliegenbuch* (könyörgések könyve); *Wallfahrerbuch* (búcsúskönyv); *Gedenkbuch* (emlékkönyv); *Gästebuch* (vendégeknyv); *Pilgerbuch* (zarándokkönyv) megnevezéssel illetik ezeket a könyveket. Angliában szintén *könyörgések könyveként* (*Intercessions Books*) ismertek ezek a források. Egy-séges magyar elnevezés ezidáig nem született még, így én *vendégeknyvnek* neveztem el ezeket a könyveket. Ezek a helyi elnevezések gyakran utalnak arra a szándékra, mellyel a könyvet eredetileg kihelyezték.⁵ A könyv rendeltetésére ezen kívül utalhatnak a könyvben álló konkrét utalások és tájékoztatók, például Máriakálnokon: *Nehéz időkben és súlyos aggodalmakkal terhelten nyitjuk meg ezt az emlékkönyvet az Isten dicsőségére, a B. Szűzanya tiszteletére és a késő utókor emlékére.*⁶ Szeged-Alsóvárosban a következő olvasható a könyv mellé helyezett lapon: *Írd be a könyvbe egyéni könyörgéseidet, köszönetnyilvánításaidat, és ezeket az atya a mise könyörgései közé felveszi. A pap vagy a közösség ezen instrukciói által hívja meg és buzdítja a hívőket az írásra.*

Szegeden tíz éve működik ilyen vendégeknyv, ekkor kapták vissza a ferencesek a kolostort. Miután több fiatal ferences is mesélt arról, hogy szülőhelyén a templomban létezik ilyen lehetőség, a ferencesek úgy döntöttek, ebben a templomban is átveszik a jó ötletet. A kezdő impulzust itt tehát egy jónak talált követendő minta adta. Feltehetőleg gyakran így, egy minta átvételével terjed az írásos devotionak ez a gyakorlata .

Vecseklőn, ahol a mátraverebély-szentkúti csodatevő szűz szobrát őrzik, azért tettek ki füzetet és tollat, hogy így megóvják a kápolna falát a rongálástól. Mariazellben is a falak firkálásának akartak véget vetni akkor, amikor 1995-ben, a templom renoválásakor egy könyvet helyeztek el e célra a templomba. Ily mó-

---

⁴ Eberhart-Ponisch 2000: 15.

⁵ Eberhart-Ponisch 2000: 12.

⁶ Emlékkönyv (Máriakálnok), 1, 1. bejegyzés

don gyakran maga az egyház aktivizálja és motiválja a híveket az írásos imádságra. Itt kell megemlítenünk a 2. Vatikáni zsinat liturgiára vonatkozó döntéseit, melyek a könyörgési gyakorlat újraélesztésére tesznek kísérletet. Ez szintén a hívek motivációját szolgálja.⁷

Azonban ahogy azt Helmut Eberhart is megállapítja cikkében⁸, számos példa azt mutatja, hogy a búcsújárások tradicionális viselkedésmintái is teljesen elegendőek ahhoz, hogy ezt a hatást kiváltsák a hívekből. Ez abban is megmutatkozik, hogy ott ahol nem volt ilyen füzet vagy könyv kitéve, ott a hívek gyakran a fákba, falakba karcolták, vagy a bútorok illetve a körbejárható festett oltárképek hátoldalára írták könyörgéseiket.⁹ Vannak olyan helyek is, például Mátraverebély-Szentkút, ahol jobb híján cigarettásdobozokra, ott árusított képeslapokra, számla hátlapjára írtak a zárandokok.

Ezek a példák azt a feltételezést erősítik, hogy ennek az ájtatossági formának a kialakulásakor a spontaneitás és a hétköznapi gondok és problémák szent helyen való leírásának igénye fontosabb tényező, mint a papság és az egyház szerepe. És ez az igény a búcsújárásoktól függetlenül is megvan az emberekben, sőt egyre erősebbé válik. Ezt mutatja, hogy mindig újabb és újabb, az adott kornak legkorszerűbb írásos médiumaihoz (manapság az internethez) fordulnak, hogy így találjanak utat a Transzendenshez. Ma már nem elképzelhetetlen, hogy egy computer segítségével, e-mailen keresztül egy virtuális „panaszládába” kéréseket intézzünk a Jóistenhez. Sőt az izraeli Bezek telefontársaság néhány évvel ezelőtt egy fax szolgálatot hozott létre ájtatos zsidók számára. A szolgálat biztosítja a hozzájuk fordulóknak, hogy faxon elküldött kéréseiket a jeruzsálemi siratófal réseibe elhelyezi.¹⁰ Így már arra sincs szükség, hogy egy szent helyet felkeressen valaki ahhoz, hogy Istennel felvegye a kapcsolatot. Minden virtuális dimenziókba helyeződik, és ezáltal talán profanizálódik is.

És még valami amit véleményem szerint nem szabad elfelejtenünk: nem csak az egyház vagy a plébános, nem csak a belső kényszer motiválja a hívőket az írásra, hanem gyakran a másik ember példája is. Tristan Gray Hulse leírja, hogy hogyan alakult ki ez a szokás az ír Llandrilloy-n-Rhosban. 1992-ben az itteni plébános egy papírfecnit talált a kápolnában. A cédula tartalma annyira megérintette, hogy ott hagyta. Néhány hét után újabbak voltak ott, aztán megint újabbak és ez így folytatódott tovább, anélkül, hogy a plébános erre buzdította volna az ide zárandóklókat.¹¹ Valószínű tehát, hogy maguk az emberek is kölcsönösen aktivizálhatják és bátoríthatják egymást.

Egy további aspektust szeretnék még kiemelni e műfaj szociális hátterének vizsgálatakor: kik azok az emberek akik ezt a devotiós formát választják? Meghatározható, hogy milyen szociális és milyen korcsoportozáshoz tartoznak?

⁷ Nikitsch 1990: 194. A Második Vatikáni Zsinat döntéseiről bővebben lásd in: A 2. Vatikáni zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai. 92–128. (szerk. Cserháti, József-Fábián, Árpád, Budapest 1996).

⁸ Eberhart-Ponisch 2000: 13.

⁹ Bálint-Barna 1994: 119–220.

¹⁰ Kromer 1996:9-10.

¹¹ Hulse 1995: 33.

Ezekre a kérdésekre csak nehezen tudunk válaszolni, mivel ezek a feljegyzések többnyire nem tartalmazzak a feljegyző személyére vonatkozó konkrét adatokat. A következő táblázat adatokkal is alátámasztja a bejegyzéseknek ezt a sajátosságát:

Hely	Teljesen anonim bejegyzések	Megállapítható a feljegyző kiléte (pontos névalírás, monogram stb.)
Máriakálnok (1947–1952)	51%	49%
Vecseklő (1987)	6%	94%
Szeged-Alsóváros (1993 május)	85%	15%
Mátraverebély-Szentkút (2000 április–május)	45%	55%

A táblázat is mutatja, hogy egyes helyeken viszonylag magas az aránya az anonim bejegyzéseknek. Ezzel ellentétben Vecseklőn feltűnően sok a névvel ellátott írás. A kutatások jelenlegi állása szerint elmondható, hogy Vecseklő kivétel az eddig vizsgált helyek között. Ez azzal magyarázható, hogy itt szinte kizárólag nevüket, lakhelyüket és ottlétük időpontját írták fel az ide zárandoklók, illetve a bejegyzett nagyon kis számú könyörgés is nagyon általános és egyszerű: *Drága Szűz Anyánk segítettél nekünk, segíts továbbra is!*¹² A nevek mellett általában a következő bejegyzés áll: *Itt jártunk*. Itt tehát elsősorban arra a szolgálatra a vendégkönyv, hogy az ide zárandoklók megörökítsék látogatásukat és ezáltal saját magukat is. A táblázatban feltüntetett többi könyv, ugyanúgy, mint a könyvek többsége, személyes, gyakran nagyon intim imádságokkal van tele, ami magyarázatot adhat arra is miért szerepel mellettük jóval ritkábban név. Szinte minden monográfia ezt az anonimitást tartja e műfaj legjellegzetesebb és legfontosabb tulajdonságának. A név nélküli bejegyzés diszkréciót biztosít írójának és segítheti őt abban, hogy minden félelem és gátlás nélkül őszintén és nyíltan lejegyezhesse kéréseit és köszönetnyilvánításait. A név nélküli írás az ismerősök kíváncsisága elől is védelmet nyújthat. Különösen fontos ez ott, ahol a bejegyzők ismerik egymást, mint például Szeged-Alsóvároson.

A könyörgések íróinak vizsgálatakor fontosabbak azonban a névvel vagy bármely más, az identitásra vonatkozó utalással ellátott fohászok. A nemek viszonyáról tudhatunk meg a legtöbbet. Ebben a kérdésben az eddig vizsgált magyarországi könyvek megegyeznek a külföldi tapasztalatokkal. A családok és házaspárok által írt könyörgések kizárása után azt mondhatjuk, hogy az írásos ájtatosságot többnyire nők gyakorolják. A nők arány Máriakálnokon 77%, Szeged-Alsóvároson 85%, Mátraverebély-Szentkúton 74% és Vecseklőn 60% volt. A nemek aránya a külföldön megvizsgált könyvekben is mindenhol 59 és 89% kö-

¹² Vecseklői Vendégkönyv.

zött mozog.¹³ Ezt magyarázhatjuk, a nők vallásos életben betöltött domináns szerepével valamint érzékenyebb, érzelmi beállítottságú lelki alkatukkal is.

Ami a bejegyzők életkorát illet, azt mondhatjuk, hogy ez nagyon ritkán derül ki a könyörgésekből. A legtöbb esetben a tartalomtól következtethetünk az életkorra. Biztonsággal csak a felnőttek és a gyerekek közötti különbséget tudjuk megállapítani. Feltűnő a gyerekek viszonylag magas száma. Ez különösen Máriakálnokon és Szegeden megfigyelhető. Más kutatók is tudósítanak hasonló megfigyelésről, Eszéken például a bejegyzéseknek több, mint fele gyerekektől és fiataloktól származik. Ezeket a falra írt feljegyzéseket Jasna Ćapo Zmegac vizsgálta, és azzal magyarázza a fiatakorúak magas arányát, hogy itt szabad a falra írni. Ez a médium hatással van a feljegyzők életkorára.¹⁴ Hardy Kromer szerint a plébániaközösség vallási szocializációja (hittanóra, elsőlázadási és bér-málási előkészítés stb.) is hozzájárul ahhoz, hogy a gyermekeket erre az írásos imádságra bátorítsa.¹⁵ Ez lehet a helyzet Szegeden is, bár azt sem szabad elfelejtenünk, hogy Szeged egyetemi város és feltehetőleg a szociális és kulturális környezet is szerepet játszik a vendégkönyvek bejegyzéseinél. Szociális státuszukról viszont csak nagyon kevesen tesznek említést (Máriakálnokon például a bejegyzőknek csak 1,09%). Így – de csak nagy-nagy óvatossággal – a szövegek stilisztikai, helyesírási, nyelvtani sajátosságai alapján vonhatunk le következtetéseket a bejegyző társadalmi hovatartozását illetően. A feljegyzések többsége helytelen helyesírással megírt kézzel írott szöveg. Feltehetőleg ezt a devotiós formát főképp egyszerű, nem magas képzettségű emberek gyakorolják. Különbségek természetesen e tekintetben is vannak. Máriakálnokon sokkal gyakrabban fordulnak elő írásában, stílusában és nyelvtanában is helytelenül megfogalmazott könyörgések, mint például Szegeden. Itt ismét a szociális és kulturális környezet szolgálhat magyarázatul. Máriakálnok egy kis falu és a vendégkönyv keletkezésekor főképpen a környező falvak földművelésből élő lakosai zárandokoltak ide. Szeged egy nagyváros, ahol az alsóvárosi templom és közössége nagyon élő és aktív közösségéről ismert. A ferencesek 1990-es visszaköltözése óta a templom még inkább a városrész vallási és kulturális központjává vált.

Itt csak néhány szempontot soroltam fel, melyek jobban rávilágíthatnak az írásos ájtatosságnak erre a most felfedezett műfajára. A téma nagyon összetett, így nem esett szó a bejegyzések tartalmáról, címzettjeiről, ennek a kommunikációnak a speciális tulajdonságairól és még sorolhatnánk. Egyet azonban biztosan megállapíthatunk: ennek az ájtatossági formának, és ezáltal a kutatásnak a perspektívái nagyon nagyok és egyre nagyobbak lesznek. Jelen világunk teli van a szeretet, szerencse, őszinteség utáni vágyakozással, az emberek mindig keresik az eszközöket, helyeket, lehetőségeket, valakit, aki vigaszt ad, aki meghallgatja őket és aki talán még csodákra is képes. Úgy tűnik ezek a könyvek, füzetek, leírt könyörgések sokakban oltják ezt a vágyat.

¹³ Eszéken: 84%, Ingebohlban: 89%, Thierenbachban: 80,7%, Kromernél: 58,8%.

¹⁴ Ćapo Zmegac 1994: 73.

¹⁵ Kromer 1996: 69.

Irodalom

BÁLINT Sándor–BARNA Gábor

1994 *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.* Budapest.

ČAPO ZMEGAĆ Jasna

1994 „Mother help me get a good mark in history”. Ethnological Analysis of Wall Incriptions in the Church of St. Peter and Paul In Osijek (Croatia). *Ethnologia Europaea* 24, 67–76.

CSERHÁTI József–FÁBIÁN Árpád szerk.

1986 A 2. *Vatikáni zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai.* Budapest.

EBERHART Helmut–PONISCH Gabriele

2000 „Hallo lieber Gott!” Aspekte zu schriftlichen Devotionsformen in der Gegenwart. in: Klára KUTI–Béla RÁSKY Hg.: *Konvergenzen und Divergenzen. Gegenwärtige volkskundliche Forschungsansätze in Österreich und Ungarn.* Budapest, 11–27.

FRAUHAMMER Krisztina

1999 *Levelek Máriához. A máriakálnoki kegyhely vendégkönyve.* Devotio Hungarorum 6. Szeged.

2002 Sakrale Kommunikation durch schreiben. *Acta Ethnographica Hungarica*, 47 (3–4), 269–275.

HEIM Walter

1961 *Briefe zum Himmel. Die Grabbriefe an Mutter M. Theresia Scherer in Ingenbohl.* Beitrag zur religiösen Volkskunde der Gegenwart. Schriften der Schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde, 40. Basel.

HULSE Gray Tristan

1995 A Modern Votive Deposit at a North Welsh Holy Well. *Folklore* 106, 31–42.

LOVÁSZ Irén

2002 *Szagrális kommunikáció.* Európai Folklorintézet, Budapest.

KROMER Hardy

1996 *Adressat: Gott. Das Anliegenbuch von St. Martin in Tauberbischofsheim.* Eine Fallstudie zur schriftlichen Devotion. in: Studien & Materialien des Ludwig-Uhland-Instituts der Universität Tübingen, 17. Tübingen.

NIKITSCH Herbert

1990 Schreiben und Glauben. Anliegenbücher als Beispiel moderner Volksreligiosität. In: EBERHART Helmut–HÖRANDER Edit–PÖTTLER Burkhard Hg. *Volksfrömmigkeit.* Referate der Österreichischen Volkskundetagung 1989 in Graz. Wien, 191–201.

Krisztina Frauhammer

Wishes and Prayers Committed to Writing (Considerations of the Social Background of Written Devotion)

From times immemorial, the desire to keep contact with God or another transcendental being or power has always been living in mankind. In all eras and all cultures people found their own mediums and methods through which they could contact a being or power which seemed unattainable for them. In the early Christian catacombs, people wrote on the walls, in the Middle Ages they sent or placed letters next to the saints' tombs, nowadays, the practice of using books for this purpose in churches seems to spread, moreover, the world of computers and the Internet becomes the means of communication. Writing gives the messages and their writers eternity. The church books, or as I call them the visitors' books examined in my article serve the same purpose. What inclines a person to confess his or her innermost worries and joys in public? Can we explain why such books are displayed in more and more places? In most cases, the books appear spontaneously and the motivation behind is the desire to write about everyday concerns and problems in a sacred place. The spontaneous idea may encourage others – either involuntarily or consciously – to adapt the model. The clergy's and the church's guidance has also played an important role in spreading this spontaneous practice and making it more conscious.

Another important question in the research on social background in connection with the books is who writes these requests and acknowledgements. As the messages are usually anonymous because of their intimacy, it is very difficult to answer this question. Generally, the majority is a woman and having lower education, and the given social and cultural environment influences the social composition of the writers as well.

Mária királynő, királyné

Királynő, királyné, menyegzős menyasszony
 Fiúvesztés nélkül az én hisz királyném.
 Te, kihez az országát birtokot, frövedes,
 lidvölgy, királya, mekkorátal vagy teljes.
 Hát ennek a királynak, menyám, kérték, kérés.
 Híveles, nagygo, kérésrepedet
 Telki tisztaság, en ut, en mérsékelt.
 Helyre vagy, királya, az országok királya
 Tartod minden, minden minden dolgot
 S ha birtok is, kérés, kérés, meg, kérés.
 Menyái palástot, kérés, tea, tea
 Hát ő kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 Sve kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 Kérés, kérés, kérés, kérés, kérés, kérés

Mária királyné, 1911 július 30.

Édes menyegzős menyasszony
 halgas meg 1952. IX. 7.

Édes menyegzős menyasszony
 halgas meg kérésemet
 Kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 Kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 Kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 Kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 Kérés, kérés, kérés, kérés, kérés

Édes menyegzős menyasszony
 halgas meg kérésemet
 sóka Ilona Pólya 1952. IX. 7.

A mosoni

Mária kongregáció
 1952. V. 18. án

itt tartott díjtatós-
 sága
 alkalmából;
 Gyermekei.

kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés

kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés

kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés
 kérés, kérés, kérés, kérés, kérés

A máriakálnoki vendékönyv egy lapja